

*Сопівник І. В., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України (м. Київ)*

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено аналіз концептуальних засад вальдорфської педагогіки, які забезпечують формування творчої особистості.

Ключові слова: вальдорфська педагогіка, розвиток, творчість, антропософія.

В статье отражен анализ концептуальных принципов вальдорфской педагогика, которая обеспечивает формирование творческой личности.

Ключевые слова: вальдорфская педагогика, развитие, творчество, антропософия.

In the article the analysis of conceptual principles is reflected val'dorfskoy pedagogics which provides forming of creative personality.

Keywords: val'dorfska pedagogics, development, creation, antroposofiya.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вальдорфська педагогіка, на сьогодні є однією із найбільш поширених особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, що реалізується у навчально-виховному процесі різних країнах світу. Дана технологія забезпечує можливість розвитку інтелектуально-духовно-душевної сфери вихованців, враховуючи їх психофізичний стан. На сьогодні вальдорфська педагогіка є актуальною, оскільки із її концептуальних засад випливає спрямованість на виховання здорової молоді людини та розвиток творчої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема застосування педагогічної технології «Вальдорфська педагогіка» та її ідей у навчально-виховному процесі досліджувалася та висвітлювалася науковцями різних країн із часу її заснування (перша половина ХІХ століття). Найбільш повно висвітлена та обґрунтована дана технології її засновником Рудольфом Штайнером (Штейнером), у ряді його праць («Питання виховання як соціальне питання», «Душевно-духовні основи педагогіки», «Мистецтво виховання», «Філософія свободи», «Тезиси антропософії», «Лекції з педагогіки» та ін.) На сьогодні дана проблема розробляється такими українськими та російськими педагогами як: Н.Абашкіна, Й.Боккесдорф, І.Брохман, Т.Горохова, В.Горюнова, О.Гребенщикова, Т.Євдокієва, В.Загвоздкін, О.Іонова, І.Нільсен, В.Пікельна, А.Пинський, Л.Родіонова та ін.).

Формулювання цілей статті. Здійснити аналіз концептуальних засад вальдорфської педагогіки, які забезпечують формування творчої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вальдорфська педагогіка є однією із найбільш спрямованих педагогічних технологій на вільний розвиток особистості та її творчий потенціал. Творчість розглядається як «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [1, С.326].

Для вальдорфської педагогіки «принципово важливо, щоб діяльність дитини мала вільний творчий характер. Такий підхід є конструктивною альтернативою авторитарному вихованню. Необхідно надати дитині можливість багато що пережити самостійно, набути особистого досвіду спілкування з світом людей та речей» [2].

Концептуальними засади вальдорфської педагогіки є положення релігійно-філософського вчення – антропософії. У філософських довідкових виданнях антропософія розглядається як система езотеричного знання про людину, що передбачає можливість пізнання людиною поза матеріального духовного світу [3].

За Штайнером завдання антропософської науки полягає у наступному: «коли ми дивимося на людину, що стоїть перед нами, нашими фізичними органами, ми отримуємо уявлення про її зовнішній вигляд. Але це уявлення не повне. Тільки якщо ми вникаємо серцем і душею в

її духовно - душевне, перед нами з'являється уся людина. І як окрема людина недоступна нашому фізичному сприйняттю в її цілісності, так і недоступні нам усе людство і світ, якщо ми сприймаємо їх тільки за допомогою зовнішнього пізнання. Для пізнання духовно-душевної суті всесвітом потрібна наука ініціації... І тільки переконавшись в цьому, ми зможемо дійсно задовольнити якнайглибші потреби людської душі. Здійснити ж це, антропософія зможе, лише доповнивши природознавство, що далеко просунулося. Антропософія цілком визнає ці досягнення, але вони мають бути доповнені пізнанням внутрішньої духовної і душевної істоти космосу і людини. До цього і прагне викладена тут антропософія, вона дійсно бажала б до досягнень зовнішньої науки приєднати духовне внутрішнє пізнання, до чуттєвого - надчуттєве. Як для повного уявлення про людину треба мати на увазі і її душу, так антропософія хотіла б стати душею, духом, внутрішньою стороною сучасного пізнання" [4, С. 27].

Дослідниками на сьогодні антропософія розглядається як: духовна наука, езотеричне християнство, метод пізнання надчуттєвої дійсності. У працях Р.Штайнера «Як досягнути пізнання вищих світів» та «Поріг духовного світу» висвітлено можливість оволодіння людиною методом пізнання надчуттєвої дійсності за допомогою спеціальної підготовки (морально-інтелектуальної) та спеціальних вправ (медитація, концентрація та ін.).

У Енциклопедії освітніх технологій [5, С.740] виділено такі концептуальні положення вальдорфської педагогіки як: природа відповідність, вільне виховання і навчання, навчаючий розвиток, пріоритет виховання перед навчанням, культ здоров'я, культ творчості, наслідування як засіб навчання, поєднання європейської і східної культур, єдність розвитку розуму-серця-руки, опора на авторитет педагога, школа для всіх, єдине життя педагогів і учнів, виховання – мистецтво, педагог – художник.

Аналіз праць Р.Штайнера та сучасних досліджень науковців із даної проблематики дає можливість виділити такі основні концептуальні положення вальдорфської педагогіки, які забезпечують розвиток творчої особистості дитини як:

- Принцип кармовідповідності, який базується на індуїзмі (давньоіндійська

релігія). Відповідно до даних релігійних вчень людина проживає кілька життів, які є взаємопов'язаними у духовному сенсі і те як людина жила у попередньому житті визначає у певній мірі її наступне життя, але уже в іншому тілі. Через закон карми наслідки дій створюють минулий, теперішній і майбутній досвід, таким чином індивід є відповідальним за своє життя і за радості й страждання свої та оточуючих. Закон карми спонукає вальдорфського педагога глибше бачити природу дитини, орієнтуватися на її минуле, ознаки якого відображені у її тілесності, та на її майбутнє.

- Природовідповідність: розвиток дитини відбувається за задалегідь заданою, генетично детермінованою програмою, передує навчання і визначає його; природні задатки дитини повинні розвиватися вільно та спонтанно, «ідучи за дитиною»; вальдорфська педагогіка передбачає створення максимально сприятливих умов для виявлення природних здібностей дитини. Вальдорфська школа орієнтується на врахування особливостей різних дітей та їх неповторності, повагу до кожної особистості.

- Вільне виховання і навчання, без примусу, насильства, духовного і тілесного. Відмова від влади над дітьми. Свобода як засіб виховання. Свобода навчання, виховання та творчості. Через мистецтво, науку, прикладну діяльність створюються умови для соціального, професійного, світоглядного самовизначення кожної особистості, через усвідомлення своєї індивідуальної свободи та відповідальності. Як зазначає Іонова, фундаментом побудови дидактики й методики вальдорфської школи є реальне пізнання людини та законів її тілесно-душевно-духовного розвитку, орієнтація на цілісний всебічний гармонійний розвиток особистості дитини відповідно до законів людської природи та особливостей вікового становлення [6].

- Розвиток людини здійснюється поступово семирічними етапами.

Процес виховання дитини вимірюється у вальдорфській педагогіці семирічними циклами, куди входять: розвиток тіла, мислення, почуттів, волі, а також здібностей до відкриттів, відчуття оточуючого соціального й універсального середовища, надання дитині знаряддя не лише для розпізнавання світу, але і його розуміння [7, С. 73].

Питання педагогіки

На думку Р.Штайнера людина має як фізичне тіло, так і надчуттєві органи (див.

Рис. 1).

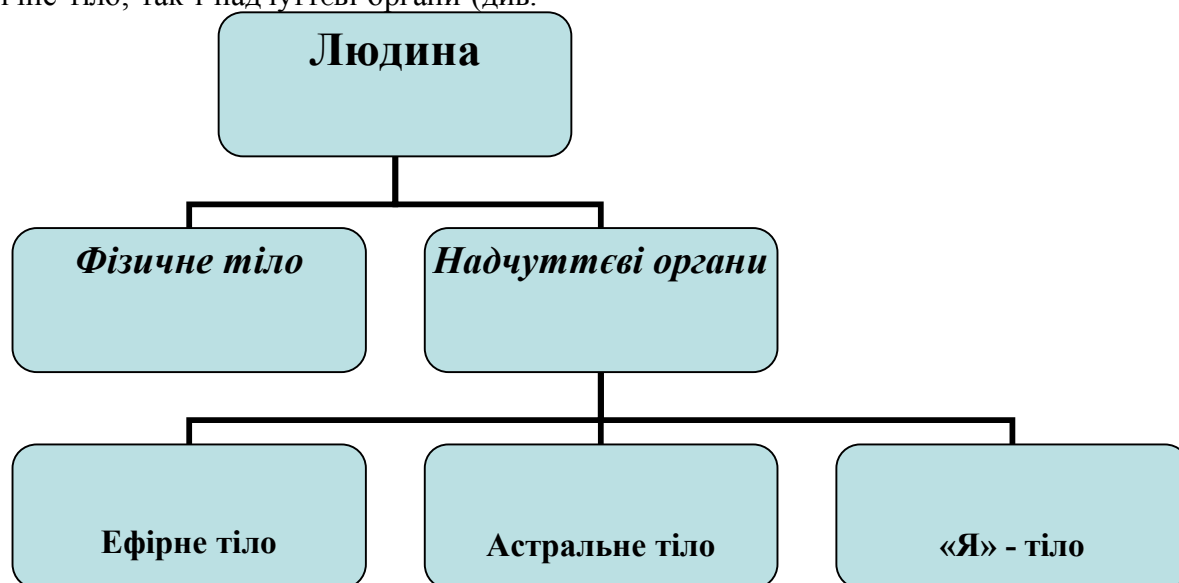

Рис. 1. Організаційна структура людини за Р.Штайнером

Фізичне, ефірне, астральне та «Я» - тіло розглядаються як «прихована природа» людини, яку потрібно пізнати і відповідно до їх почергових перетворень (становлення особистості відбувається в процесі серії

поступових виходів із оболонки і народження зазначених тіл через певні проміжки часу) будувати навчально-виховний процес.

Табл. 1

Характеристика основних періодів розвитку людини

Життєвий період	Народження	Особливості
1. Фізичне тіло	З моменту народження	Має в собі тільки задатки людського, тому будується на основі того, що сприймається людиною і в якому середовищі вона перебуває
2. Ефірне тіло	Із семи років	Притаманне людям, рослинам і тваринам. Завдяки йому фізичне тіло росте, розмножується і розвивається. Ефірне тіло є носієм звичок, стійких нахилів, темпераменту і пам'яті. Дає можливість починати самостійне внутрішнє емоційно-образне життя.
3. Астральне тіло (тіло відчуттів)	Із чотирнадцяти років	Є носієм почуттів (радість, гніву, страждання) і прагнень. Його мають люди і тварини. За формою воно нагадує собою продовгувате яйце, яке вміщує ефірне і фізичне тіло, і обволікає їх прозорою, сповненою світла оболонкою. Створює умови для самостійного емоційного життя і мислення.
4. «Я» - тіло	Із двадцяти одного року	Є носієм вищої душі в людини, оскільки працює над усіма органами і облагороджує та очищує нижчі структури. Під впливом «Я» - тіла змінюються риси обличчя, жести, рухи, все фізичне тіло.

• Культ творчої особистості, розвиток індивідуальності засобами мистецтва. О.М. Іонова [6, С. 13] відзначає, що навчальний план Штайнер-школи містить взаємопов'язану сукупність академічних, художньо-естетичних і ремісничо-

прикладних дисциплін, що забезпечує не тільки вивчення загальноосвітніх предметів, а й різноманітні заняття мистецтвом (малювання, живопис, ліплення, декламація, співи, гра на музичних інструментах, участь у хорах, оркестрах, драматичних

постановках тощо), рукоділлям і ремеслами (в'язання, вишивання, виготовлення іграшок, предметів побуту, квітникарство, садівництво, будівництво, сільськогосподарські роботи, гончарство, обробка дерева, металу тощо). Заняття ручною працею і ремеслами не лише пробуджують активність дитини, формують уміння й навички в різних галузях людської діяльності, але й ефективно впливають на розвиток активності мислення, виховують відчуття стилю, гарного смаку, терпіння, старанність, бажання доводити розпочату справу до кінця й ін. Багаторічні заняття мистецтвом не тільки розвивають багату в кількісному й якісному відношенні палітру почуттів, але й є дієвим процесом пізнання світу, виховують волю, сприяють розвитку моральних і соціальних якостей. За наявності у вальдорфській школі різноманітних предметів естетичного циклу кожне заняття художньо оформлюється таким чином, щоб були охоплені й активізувалися всі три сфери психіки дитини – її мислення, відчуття й воля.

- Створення умов для засвоєння дітьми правильних життєвих ритмів.

Людське життя перейняте ритмами, виникнення яких у людини спостерігається з самого народження. Першим з'являється ритм дихання. Що поступово стає дедалі чіткішим. Другим - харчування материнським молоком. Третій основний ритм у житті людини - ритм сну і відпочинку. Дитина поступово пристосовується до земного ритму. Таким чином, вважає Р. Штайнер, життя дитини повинне будуватися на основі чергування ритмів. Наприклад, чергування занять із вихователем («вдих») і часу, коли діти надані самі собі («видих»). Ритми не можна абсолютизувати для всіх і на всі часи. Вихователь повинен уміти вибрати такий ритм життя, який максимально підходить саме цій групі і цій дитині.

Р.Штайнер відзначав: «ми повинні постаратися встановити для дитини правильний ритм в чергуванні простого слухання і самостійної роботи. Припустимо, ви перевантажуєте дитину слуханням; тоді хоча вона і сприйматиме, а часом навіть і розумітиме (адже вона безперервно дихає, а значить, приводить в рух свою мозкову рідину), але її воля напружуватиметься

занадто мало. Воля, як ви знаєте, пов'язана з обміном речовин. Якщо, дитина звикне у вас більше витріщатися і слухати, чим самостійно працювати, то діяльність її волі буде недостатньою (адже внутрішня переробка пов'язана з обміном речовин і волею) і ви не зможете її добре навчати і виховувати. Тому ви повинні встановити правильний ритм в чергуванні слухання, споглядання і самостійної роботи» [8].

У вальдорфських навчальних закладах педагоги працюють з такими ритмами: ритм дня, ритм тижня, ритм року (традиційні річні свята).

- Виховання і навчання пристосовуються до дитини, а не вона до них. Одним із важливих положень вальдорфської педагогіки є те, що навчання не потрібно розпочинати занадто рано та не інтелектуалізувати розвиток завчасно. Шкільне навчання потрібно починати у сім років (зі зміною зубів), в іншому разі порушується формування органів людини, фізичного тіла. На думку Р.Штайнера діти дошкільного віку можуть навчатися читати чи писати, але це не є для них корисним, оскільки до зміни зубів фізичні органи повинні набути певної форми, а якщо склалися неправильні форми, то відповідно фізичне тіло буде розвиватися неправильно.

- Дитина у процесі навчання сама проходить, осягає всі етапи розвитку людства. З точки зору антропософії людина – це маленький космос, а космос – це велика людина. Тому світ, природа та історія точно відображають людину, а людина поєднує в собі світ, природу та історію в мініатюрі.

- Навчання невіддільне від виховання: будь-яке навчання є одночасно і вихованням певних якостей особистості.

- Імітація як засіб навчання.
  - Єдність розвитку розуму, серця і руки.
  - Розвиток образного сприйняття світу.
  - Важливість не результату, а процесу.
- Висновки з даного дослідження.

Отже, основним концептуальними засади вальдорфської педагогіки, які забезпечують розвиток творчої особистості є: принцип кармовідповідності; природовідповідність; вільне навчання і виховання; розвиток людини здійснюється поступово семирічними етапами; створення умов для засвоєння дітьми правильних життєвих ритмів; культ творчої особистості;

Питання педагогіки

виховання і навчання пристосовуються до дитини, а не вона до них; дитина у процесі навчання сама проходить всі етапи розвитку людства; навчання невіддільне від

виховання; імітація як засіб навчання; єдність розвитку розуму, серця і руки; розвиток образного сприйняття світу; важливість не результату, а процесу.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Загальноосвітній навчальний заклад «Вальдорфська школа «Михайл» I-III ступенів» // http://rudolfsteiner.com.ua/valdorfska_pedagogika.html
3. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – 2. вид. I доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
4. Штайнер Р. Антропософія. Фрагмент 1910 г. М.: Титурель, 2005. – 504 с.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
6. Іонова О.М. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 35с.
7. Енциклопедія освіти Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Штайнер Р. Антропология и педагогика. Переводы из полного издания трудов Рудольфа Штейнера / Перевод с нем. Д.Виноградова. - М: Парсифаль, 1997. – 128 с.